

KÖNYVISMERTETÉSEK

Neveléstörténeti „perspektívák”. Fókuszban a PTE „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola évkönyvei – A Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve, továbbá a periodikum folytatásának szánt, a *Perspektívák a neveléstudományban* című széria három-három kötetét veheti kézbe az olvasó, amelyek szép számban teszik közzé PhD-hallgatók, doktorjelöltek, valamint a doktori iskolához kötődő kutatók neveléstörténeti tárgyú írásait, és tárják fel neveléstörténeti orientációjú kutatásaik csomóponti kérdéseit.

A doktori iskola 2008-ban adta ki első évkönyvét, melyet 2010-ig még két kiadvány követett (lásd *Andl – Boros*, 2008; *Andl – Takács*, 2009; *Nagy – Takács*, 2010). 2012-től új címmel (*Perspektívák a neveléstudományban. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból*), kívül-belül megújulva, tematikailag is gyarapodva jelenik meg az évkönyv (lásd *Benedek – Vadász*, 2012, 2013; *Havancsák – Oláh*, 2014). A kötetek kiadásának nem titkolt célja a doktoranduszok saját kutatási eredményeinek közzétételét elősegítő publikálási lehetőség biztosítása, illetve a doktori iskola berkein belül folyó egyéni kutatások sokszínűségének és tudományos hasznának a prezentálása. Az évkönyvek négy főbb tematikus egységet ölelnek fel, amelyek évről évre kiegészülnek egy-egy további kérdéskört aktuálisan érintő területtel. A négy nagy fejezet: *Felsőoktatás, Neveléstörténet, Iskola és társadalom, Romológia*. Az egyes kötetekben e témakörök, illetve a hozzájuk kapcsolódó tanulmányok eltérő hangsúllyal szerepelnek. Az évkönyveket lapozgatva a neveléstörténeti tanulmányok növekvő számának lehetünk szemtanúi, amelyekről az alábbiakban bővebben szólunk.

A 2008-ban megjelent évkönyvet tekintve azt tapasztaljuk, hogy benne mindössze két pedagógiatörténeti tárgyú írás sorakozik *Somogyvári Lajos* és *Maár Tiborné* tollából (lásd *Somogyvári*, 2008; *Maár*, 2008). Az első tanulmány A pedagógiai írás, mint ideológia konstrukció címet viseli, és a tartalmi mondanivaló alapjául egy 1919-ben kiadott nevelési kézikönyv szolgál. A szerző deklarált célja a sajátos pedagógiai írásmód nyelvi elemzése. Somogyvári Lajos egyrészt vizsgálja az 1920-as évek ideológiájának, a konkrét történelmi eseményeknek a felbukkanását a szövegben, majd feltárja a nyelvi jellemzőket, kidomborítva a képiség szerepét. (*Somogyvári*, 2008) A második írás, Maár Tiborné alkotása, az utópisztikus vonásokat veszi számba a Tanácsköztársaság közoktatás-politikájában, s arra a kérdésre keresi a választ, hogy az akkori döntések és intézkedések mennyire voltak utópisztikusak, illetve mennyire bizonyultak reálisnak. A történeti előzmények feltárását követően a Tanácsköztársaság oktatásügyi célkitűzéseit ismerteti. (*Maár*, 2008)

A 2009-ben megjelent évkönyv neveléstörténeti blokkjában összesen öt tanul-

mány kapott helyet. *Papp László* írása a középkori nevelést, ezen belül pedig a középkori egyetemeket veszi górcső alá. Először az alapvető fogalmak tisztázására vállalkozik, majd feltárja a középkori egyetem szerkezetét, a schola minor és a schola maior. Ezt követően a történelmi előzményekre fókuszál, majd az európai egyetemek létrejöttét, az arab felsőfokú oktatással foglalkozó intézményeket vizsgálja. (*Papp, 2009*) *Heider Csilla* a középkori egyetemirányítási, kormányzási modelleket, és azok kritikáit mutatja be. Egy rövid történelmi áttekintést követően a Sorbonne, a bolognai és a bécsi egyetemek struktúrájáról és irányítási rendszeréről értekezik, majd a pécsi és az óbudai egyetem alapítási körülményeiben, felépítésében és működésében is elmélyed. (*Heider, 2009*) *Maárné Molnár Csilla* a Néptanítók Lapja 1875 és 1938 közötti írásainak tartalomelemzését végezte el a fegyelmezés módszerének megjelenítését vizsgálva. A szerző először tisztázza a fegyelmezés fogalmát, majd az ókori gyökerektől egészen a vizsgált időszakig bezárólag ad történelmi áttekintést. A tartalomelemzés során az alábbi kategóriákra összpontosít: a testi fenyítés kérdése, jóindulatú bánásmód, szigorú bánásmód, példaadás, dicséret stb. (*Maárné Molnár, 2009*) *Nagy Adrienn* írásművének címe: A kereskedelmi iskolák megszervezése a dualizmus kori Magyarországon. A szerző célja egyrészt annak ismertetése, hogy a felső kereskedelmi iskoláknak milyen jelentőségük volt a hazai iskolai piacon a 19. században, másrészt az, hogy a kereskedelmi iskolák milyen szerepet töltek be a magyar szakképzésben és az elitképzésben. A tanulmányból először a történelmi előzmények vázlata, illetve a hazai kereskedelmi képzés története bontakozik ki a kezdetektől az 1850-es évekig. Ezt követően egy európai kitekintés, majd a középfokú kereskedelmi szakképzés hazai elterjedésének folyamata kerül kifejtésre. (*Nagy, 2009*) *Takács Zsuzsanna Mária* írása egy kis baranyai falu, Siklósbodony egykori tanítóját, Megyesi Jánost helyezi a középpontba, aki 37 éven át, 1937-től 1974-ig volt az ottani iskola vezetője. A tanulmányból a tanító munkásságának bemutatásán felül a főbb biográfiai adatok és a tanítói visszaemlékezések is kirajzolódnak. (*Takács, 2009*)

A 2010-es évkönyvben hat neveléstörténelmi tanulmány olvasható. *Nagy Adrienn* írása a mezőgazdasági középiskolák sorsát kíséri nyomon a két világháború közötti Magyarországon, illetve megvizsgálja, hogy a társadalom mely rétegei küldték gyermekeiket a középfokú mezőgazdasági szakiskolába. A szerző először feltárja az intézményes magyar mezőgazdasági szakképzés történelmi előzményeit, valamint a kialakulás kezdeti lépéseit, majd a tanulmány tényleges tárgyáról értekezik. (*Nagy, 2010*) *Kecskés Miklósné* a népi játékok szerepére hívja fel a figyelmet az iskolai nevelésben. A szerző először röviden bemutatja a néptánc és a népjáték tanításának múltját és jelenét, majd a népjáték bevezetésének jelentőségét tudatosítja. Ismerteti a játék jelentőségét a gyermek személyisége fejlődésében, valamint a népi gyermekjátékok alkalmazási lehetőségeit. (*Kecskés, 2010*) *Hajdicsné Varga Katalin* egy fejlődési ívet rajzol meg a gyorsírásképzésről a 19. század első harmadától napjainkig. A kutatás forrását a parlamenti gyorsírói kiadványok, a gyorsírásaná-

rok művei, illetve a gyorsírás-elméleti művek képezték. A tanulmány záróakkordjaként a gyorsírás tanítás és a gyorsírás tanár-képzés mai helyzetéről kapunk átfogó képet. (*Hajdicsné Varga, 2010*) *Dominek Dalma Lilla* írása: A múzeumok életre hívása. Ahogy a cím mutatja, az írásmű a múzeum, illetve általában a múzeumok létrejöttének körülményeit, a személyi, tárgyi és anyagi feltételeit járja körül. Elősként a múzeum fogalmkörét hozza közelebb az olvasóhoz, majd a tanulmány fő kérdése (Miképpen jöttek létre a múzeumok?) kerül kifejtésre. Végül a törvényi háttér összefoglalása, szintézise kerül előtérbe, amely a múzeumok és a közgyűjtemények fennmaradását segítik/segítették elő. (*Dominek, 2010*) *Maráczai Andrea* a német nemzeti kisebbség magyarországi helyzetét vizsgálja meg a 18. századtól napjainkig, mindenekelőtt Vas megyére szűkítve a kört, és egyúttal a kulturális és az oktatási lehetőségeket, illetve fejleményeket is felvázolja. Először a német kisebbség magyarországi, majd Vas megyei körképét elemzi, ezt követően pedig rátér a német nemzetiség helyzetére Szombathelyen. (*Maráczai, 2010*) *Takács Zsuzsanna Mária* tanulmánya révén Fiumét, a mai Rijekát egy iskolaigazgató, Agliceriu Remus feljegyzései (jelentése) alapján ismerjük meg. Agliceriu Remus valószínűleg román származású volt, s a Torrettai Állami Elemi Iskola igazgatói posztját töltötte be. A forrás, amelyre az írás épül, tulajdonképpen az igazgató 1918/1919. tanévről készített jelentése. (*Takács, 2010*)

A 2012-ben közreadott kötet nyolc neveléstörténeti dolgozatot tartalmaz. A sort *Ventilla Andrea* írása nyitja, aki kutatásai révén a nőnevelés történetének 19. századi hazai fejlődésébe enged betekintést. A szerző négy művelt asszony (Kölcsey Antónia, Schlachta Etelka, Szendrey Júlia és Kánya Emília) naplóját/visszaemlékezését vizsgálva az úri hölgyek irodalmi ízlésének kérdéskörét boncolgatja. (*Ventilla, 2012*) *Hartmann Magdolna* szintén a magyar nőtörténet egy adott szegmensét emeli érdeklődésének fókuszába. A középfokú nőképzés intézményei és létrehozásuk körülményei Sopronban a dualizmus éveiben című tanulmánya Sopron városára összpontosítva bemutatja annak iskolaváros jellegét, felekezetek szerinti megoszlását, középszintű iskoláit, nőképző intézményeit. (*Hartmann, 2012*) *Nagy Adrienn* írása szintűgy a leányiskolák témakörét érinti. A szerző a két világháború közti időszakban működő magyarországi középfokú mezőgazdasági és háztartási leányiskolák áttekintésére helyezi a hangsúlyt. Az ismertetés európai iskolatörténeti tekintést is tartalmaz. (*Nagy, 2012a*) *Somodi Imre* tanulmányában a pécsi jezsuita Pius Gimnázium internátusa, mint totális intézmény vizsgálata kapott prioritást. Az elemzés során a szerző Michel Foucault és Erving Goffman vizsgálati szempontjaira támaszkodik. (*Somodi, 2012*) *Pálfi Melinda* a Pedagógus – emlékezet – konstrukciók kulcsszavak hármasszerére építi fel írásművét, amelyben az egykori Pécsi Pedagógiai Főiskola diákjaival készített interjúk közül egyet kiemelve villantja fel az interjúelemzés sajátosságait, a módszerben rejlő kutatási lehetőségeket. (*Pálfi, 2012*) *Takács Zsuzsanna Mária* Megyesi János siklósbodonyi tanító emlékirataiba kalauzolja el az olvasót. A memoár segítségével a település életének számos

mozzanata mélyebb megvilágításba kerül, ugyanakkor a hangsúly ezúttal Siklós-bodony, a tanító és a cigány lakosság kapcsolatára, közös emlékeire, életére helyeződik. (Takács, 2012) *Darvai Tibor* munkájában A Tanító című periodika empirikus elemzését valósítja meg. A vizsgálat során a szerző kitér a folyóirat általános elemzésére, részleteiben pedig az 1963. és az 1970. év lapszámainak analizésére koncentrálna. (Darvai, 2012) *Nagy Enikő* a hazai felsőfokú turizmusoktatás történeti fejlődési ívét, annak főbb szakaszait vázolja fel. Ábrákkal gazdagított írása az idegenforgalmi képzések fontosságát támasztja alá. (Nagy, 2012b)

A 2013-ban megjelent *Perspektívák a neveléstudományban a neveléstörténet négy különböző vonulatát mutatja be. Méreg Martin* kutatása a tanítói hivatás, a tanítószerepek strukturált vizsgálatára vállalkozik a Pécsi Napló cikkei tükrében. A 19-20. század fordulóján keletkezett írások elemzése a tanítószághoz kötődő narratívák megismerését segíti elő. (Méreg, 2013) *Molnár-Kovács Zsófia* munkája során a kultuszminiszteri tankönyvi rendeletekre alapozva a dualizmus kori tankönyvkiadás állami kereteinek tisztázását tűzi célul. A tanulmány elsősorban a főbb tankönyv-politikai koncepciók bemutatására törekszik, behatóbban feltárva a korszakban divó tankönyv-jóváhagyási folyamatokat. (Molnár-Kovács, 2013) *Vörös Katalin* Eötvös Loránd két művének elemzése révén a kultuszminiszter felsőoktatással, illetve egyetemmel kapcsolatos 19. század végi elképzeléseivel visz közelebb. A magyar és európai párhuzamok felállításához pedig Schleiermacher és Humboldt gondolatait hívja segítségül. (Vörös, 2013) *Somodi Imre* írása Albert B. Gábor A nevelés történeti és elméleti alapjai című könyvét ismerteti. A recenzió a 2011-ben publikált kötet alapos és részletes, formai és tartalmi bemutatását egyaránt megvalósítja. (Somodi, 2013)

A 2014-ben kiadott évkönyv három neveléstörténeti dolgozatot vonultat fel. *Galántai László* A halál tudása – Az írásbeliség funkcióváltozásai a nyugati kultúrában című tanulmányában az írásbeliség kialakulásának kutatása során – az emlékezet- és kommunikációkutatás mezsgyéjén járva – az ókori görög és izraeli gyökerekhez nyúlik vissza (Galántai, 2014). *Vörös Katalin* munkája egy historiográfiai áttekintés, amelynek célja a hazai iparoktatás történeti kutatását meghatározó szerzők és műveik bemutatása (Vörös, 2014). *Méreg Martin* Schultz Imre személyes (levéltári) hagyatékának mikrotörténeti elemzésével az egykori Pécsi Püspöki Tanítóképző Intézet tanára előadókörútjainak sikerei és a tankönyveladásai közt fennálló összefüggéseket elemzi. (Méreg, 2014)

E sokszínű publikációs paletta hűen tükrözi a doktori iskola neveléstörténeti jellegű reflexióinak gyűjteményét, és betekintést enged e kutatói közösség tudományos tevékenységébe. A válogatott írások strukturált felvonultatása egy sokrétű érdeklődési kör, egy multiperspektivikus szemlélet leképezését kínálja, amely minden részletében tovább gazdagítja a neveléstörténeti kutatások tárházát.

Irodalom

- Andl Helga – Boros Julianna (szerk., 2008): *„Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2008*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs. 189 o.
- Andl Helga – Takács Zsuzsanna (szerk., 2009): *„Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2009*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 415 o.
- Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk., 2012): *Perspektívák a neveléstudományban*. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2011. PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola – Virágmandula Kft., Pécs. 398 o.
- Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk., 2013): *Perspektívák a neveléstudományban*. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2012. PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs. 210 o.
- Darvai Tibor (2012): *A Tanító c. neveléstudományi periodika elemzése*. In: Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk.): *Perspektívák a neveléstudományban*. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2011. PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola – Virágmandula Kft., Pécs. 208-221. o.
- Dominek Dalma Lilla (2010): *A múzeumok életre hívása*. In: Nagy Adrienn – Takács Zsuzsanna (szerk.): *„Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2010*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 184-194.
- Galántai László (2014): *A halál tudása – Az írásbeliség funkcióváltozásai a nyugati kultúrában*. In: Havancsák Alexandra – Oláh Ildikó (szerk.): *Perspektívák a neveléstudományban*. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2013/2014. PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs. 26-38. o.
- http://nevtudphd.pte.hu/sites/nevtudphd.pte.hu/files/oldal_mo/perspektivak_otndi_evkonyv_2014.pdf [2016.02.25.]
- Hajdicsné Varga Katalin (2010): *A gyorsírástanítás-képzés rövid története*. In: Nagy Adrienn – Takács Zsuzsanna (szerk.): *„Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2010*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 174-183. o.
- Hartmann Magdolna (2012): *A középfokú nőképzés intézményei és létrehozásuk körülményei Sopronban a dualizmus éveiben*. In: Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk.): *Perspektívák a neveléstudományban*. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2011. PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola – Virágmandula Kft., Pécs. 145-159. o.
- Havancsák Alexandra – Oláh Ildikó (szerk., 2014): *Perspektívák a neveléstudományban*. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2013/2014. PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs. 175 o.
- http://nevtudphd.pte.hu/sites/nevtudphd.pte.hu/files/oldal_mo/perspektivak_otndi_evkonyv_2014.pdf [2016.02.25.]
- Heider Csilla (2009): *A középkori egyetemirányítási modell kritikája*. In: Andl Helga – Takács Zsuzsanna (szerk.): *„Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2009*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 214-236. o.
- Kecskés Miklósné (2010): *Népi játékaink szerepe az iskolai nevelésben*. In: Nagy Adrienn – Takács Zsuzsanna (szerk.): *„Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2010*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 161-173. o.

- Maár Tiborné (2008): *Utópisztikus vonások a Tanácsköztársaság közoktatás-politikájában*. In: Andl Helga – Boros Julianna (szerk.): „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2008. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs. 53-66. o.
- Maárné Molnár Csilla (2009): *Az iskolai fegyelmzés neveléstörténeti megközelítése*. In: Andl Helga – Takács Zsuzsanna (szerk.): „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2009. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 237-264. o.
- Maráczai Andrea (2010): *A német nemzeti kisebbség Vas megyében*. In: Nagy Adrienn – Takács Zsuzsanna (szerk.): „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2010. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 195-205. o.
- Méreg Martin (2013): *Tanítószerepek a Pécsi Naplóban a 19. és a 20. század fordulóján*. In: Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk.): Perspektívák a neveléstudományban. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2012. PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs. 91-107. o.
- Méreg Martin (2014): *A tanítóegyesületek és az iskolarendszer helyi sajátosságainak szerepe Schultz Imre népiskolai tankönyveinek elterjedésében*. In: Havancsák Alexandra – Oláh Ildikó (szerk.): Perspektívák a neveléstudományban. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2013/2014. PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs. 50-71. o.
- http://nevtudphd.pte.hu/sites/nevtudphd.pte.hu/files/oldal_mo/perspektivak_otndi_evkonyv_2014.pdf [2016. 02. 25.]
- Molnár-Kovács Zsófia (2013): *A tankönyvkiadás állami keretei a dualizmus korában*. In: Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk.): Perspektívák a neveléstudományban. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2012. PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs. 108-120.
- Nagy Adrienn – Takács Zsuzsanna (szerk.) (2010): *„Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2010*. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 382.
- Nagy Adrienn (2009): A kereskedelmi iskolák megszervezése a dualizmus kori Magyarországon. In: Andl Helga – Takács Zsuzsanna (szerk.): „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2009. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 265-283.
- Nagy Adrienn (2010): *Középfokú mezőgazdasági iskolák a XIX-XX. századi Magyarországon*. In: Nagy Adrienn – Takács Zsuzsanna (szerk.): „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2010. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 139-160. o.
- Nagy Adrienn (2012a): *Mezőgazdasági és háztartási leányiskolák Magyarországon*. In: Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk.): Perspektívák a neveléstudományban. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2011. PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola – Virágmandula Kft., Pécs. 160-176. o.
- Nagy Enikő (2012b): *Adalékok a hazai felsőfokú turizmusoktatás történetéből*. In: Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk.): Perspektívák a neveléstudományban. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2011. PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola – Virágmandula Kft., Pécs. 222-234. o.
- Pálfi Melinda (2012): *Pedagógus – emlékezet – konstrukciók*. In: Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk.): Perspektívák a neveléstudományban. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2011. PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola – Virágmandula Kft., Pécs. 186-199. o.
- Papp László (2009): *A középkori egyetem*. In: Andl Helga – Takács Zsuzsanna (szerk.): „Oktatás és

- Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2009. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 185-213. o.
- Somodi Imre (2012): *A pécsi jezsuita Pius Internátus intézményi totalitásáról*. In: Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk.): *Perspektívák a neveléstudományban. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2011.* PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola – Virágmandula Kft., Pécs. 177-185. o.
- Somodi Imre (2013): Albert B. Gábor (2011): *A nevelés történeti és elméleti alapjai*. (Recenzió). In: Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk.): *Perspektívák a neveléstudományban. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2012.* PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs. 136-138. o.
- Somogyvári Lajos (2008): *A pedagógiai írás, mint ideológiai konstrukció*. In: Andl Helga – Boros Julianna (szerk.): „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2008. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Pécs. 35-52.
- Takács Zsuzsanna Mária (2009): *Egy falu és a Tanítója*. In: Andl Helga – Takács Zsuzsanna (szerk.): „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2009. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 284-297. o.
- Takács Zsuzsanna Mária (2010): *Egy fiúmei iskolaigazgató feljegyzései*. In: Nagy Adrienn – Takács Zsuzsanna (szerk.): „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola Évkönyve 2010. Pécsi Tudományegyetem, Pécs. 206-214. o.
- Takács Zsuzsanna Mária (2012): *A siklósbodonyi cigányok Megyesi János emlékirataiban*. In: Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk.): *Perspektívák a neveléstudományban. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2011.* PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola – Virágmandula Kft., Pécs. 200-207. o.
- Ventilla Andrea (2012): *„Asszonyoknak igen sokat kell tudni, - 's tudni leginkább olvasás által lehet” – Női műveltségi viszonyok az 1840-es években*. In: Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk.): *Perspektívák a neveléstudományban. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2011.* PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola – Virágmandula Kft., Pécs. 131-144. o.
- Vörös Katalin (2013): *Eötvös Loránd elképzelései a felsőoktatásról az európai tendenciák tükrében*. In: Benedek Dániel – Vadász Viola (szerk.): *Perspektívák a neveléstudományban. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2012.* PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs. 121-135. o.
- Vörös Katalin (2014): *A (dualizmus kori) középszintű iparoktatás historiográfiája*. In: Havancsák Alexandra – Oláh Ildikó (szerk.): *Perspektívák a neveléstudományban. Válogatás a Pécsi Tudományegyetem „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola kutatóinak írásaiból 2013/2014.* PTE BTK „Oktatás és Társadalom” Neveléstudományi Doktori Iskola, Pécs. 39-49. o.
http://nevtudphd.pte.hu/sites/nevtudphd.pte.hu/files/oldal_mo/perspektivak_otndi_evkonyv_2014.pdf [2016.02.25.]

Molnár-Kovács Zsófia

* * *

Erdős István (szerk.): *A Boldogasszony Iskolanővérek magyar tartományának története 1858-1989.* Acta Historia Hungarica SSND 2. Boldogasszony Iskolanővérek, 2015. – A szerzetesrendek iskolái évszázadok óta tevékenykednek

Magyarországon, azonban keveset tudunk arról, hogy milyen embereszményt preferálnak, milyen egyedi nevelési karizmával rendelkeznek, milyen oktatási feladatot vállalnak, és a történetük során az állami oktatás, a többi felekezet és más rendek iskolái, s nem utolsósorban a politikai változások által meghatározott térben hogyan alakult a sorsuk. A rendszerváltozás óta eltelt időszakban ezek az iskolák elsősorban az újraindulás vagy a hálózatbővítés gondjaival voltak elfoglalva, azonban eközben folyamatosan jelentős munkát végeztek a pedagógiai identitásuk megfogalmazása érdekében. A küldetés értelmezésének elengedhetetlen része a saját múlt feltárása, amelynek irányába az iskolafenntartó rendek az utóbbi években jelentős lépést tettek. Az eredmények egy része évkönyvek fejezeteiben olvasható¹, azonban vannak példák monografikus feldolgozásra, sőt könyvsorozatra is. Ez utóbbira példa az Acta Historica Hungarica SSND. A sorozat első kötete Mellau Márton, a rend által fenntartott debreceni iskola igazgatója munkájaként jelent meg, amelyben a debreceni iskola második világháború alatt elvesztett Historia Domusában vezetett iskolatörténetet igyekezett újraírni.

Ahogy a kötet szerkesztője is kiemeli, az eddig kiaknázatlan történeti források jelentős mennyiségére támaszkodva készült el A Boldogasszony Iskolánővérek magyar tartományának története 1858-1989 az Acta Historica Hungarica SSND² második köteteként. Nem kétséges, hogy a kiadása után is rengeteg megválaszolatlan kérdéssel marad adós a történelemtudomány a magyarországi Boldogasszony Iskolánővérek rendje (a továbbiakban: SSND) működésének története vonatkozásában, ezért tekinthetünk a kötetre úgy, mint egy induló sorozat második darabjára. A kötet három tanulmányt tartalmaz, amelyek eredetileg egy-egy szerzetes szakdolgozatából nőttek ki. Ezeket a szerkesztő stilizált és összecsiszolt, miközben az esetleges ellentmondó adatokat pontosította, kiegészítette a jegyzeteket, valamint a szövegek keletkezése óta megjelent szakirodalmi hivatkozásokkal bővítette. A könyv nagy fejezeteiben három történészhallgató munkáját olvashatjuk, Tornay Krisztina az iskolánővérek letelepedésének körülményeit és a rend 1918-ig történeti működését mutatja be a magyar tartományokban, Lobmayer Ágnes M. Judit a SSND 1919 és 1948 közötti működését, Veidinger Éva pedig 1945-től 1989-ig prezentálja a rend életét magyar vonatkozásban.

A kötet három főbb egységen keresztül tárja fel a rend keletkezésének körülményeit és működését Magyarországon a rendszerváltásig. Az első szerkezeti egységben a kongregáció keletkezésének szakaszát tárgyalja Tornay Krisztina, majd bemutatja a katolikus női szerzetesrend iskoláinak horizontális és vertikális expanzióját. A szerző kutatás-módszertani jártasságát jelzi a szakszerű forrásanyagok és

¹ Nagy Attila (1998): A Kegyesitanítórend magyarországi működése a két világháború között (1919-1939); Borián Tibor (2009): A Magyar Piarista Rendtartomány története; A Fényi Gyula Jezsuita Gimnázium és Kollégium X. Jubileumi Évkönyve. Miskolc, 2003.

² School Sisters of Notre Dame, melynek jelentése Miasszonyunk Iskolánővérek. Az elmúlt századokban szegény iskolánővéreként szerepeltek, a mai hazai köznyelvben iskolánővéreként említik őket.

a minőségi forráskritika használata, amely során különböző német nyelvű szórólappokból és szóróanyagokból ismerteti két temesvári lánynevelő intézet célját és belső életét. Gazdag adatbázissal szolgál Tornay az egyéb szerzetesrendekről, a SSND magyar tartományainak szerzetes- és diáklétszámáról, ezek változásairól.

A második egységben az első világháború okozta károkat, a két világháború közötti időszakot és a kommunista államosítás körülményeit mutatja be Lobmayer Ágnes M. Judit. A trianoni béke következményeként a rendházak harmada maradt az országhatáron belül. Ezt a két világháború között gyorsan kompenzálta a rend: új házakat alapítottak és kiszélesítették a tevékenységi köreiket. A kommunista ideológia sarkalatos pontja volt az egyházak és a vallás, így a katolicizmus terjedésének meggátolása is, ezért 1948-ban a SSND rendhez tartozó iskolákat is államosították. A Lobmayer által használt forrásanyag jelentős részét képezik az iskolai értesítők. Találunk közöttük debreceni, battonyai, fonyódi, kiskunmajsai, kolozsvári és szegedieket is, amelyek egy alapos, átfogó elemző munkára utalnak. A katolikus egyház működéséről az 1948. évi államosítás után már számos írásmű keletkezett³, különböző aspektusokból közelítve meg a katolikus egyházat érintő változásokat. E kötet célja a SSND iskolái államosítása történetének összefoglalása és leírása a magyarországi tartományok vonatkozásában. Fontosnak tartom kiemelni Bukovszky M. Hilda nővér kéziratának⁴ felhasználását, amely hitelt ad számos rendi életből vett momentumnak.

A harmadik kronologikus egységben a rendszerváltásig folytatódik a rend történetének feltárása. 1989-ig vonta ellenőrzése alá a rendi élet minden mozzanatát az Állami Egyházügyi Hivatal. Az állam a szorításból csak az 1980-as évek közepétől engedett. A gazdagon fennmaradt levéltári forrásanyag és az évkönyvek lehetővé tették, hogy a szerző bőséges statisztikai adatokkal szolgálhasson a jelölt korokban működő rendi egyházi intézményekről.

A kötet hiánypótló alkotás: összefoglalja a SSND rend történetét a kialakulásától a Magyarországra terjedésén át egészen a rendszerváltásig. A magyar rendházak adatait országosan reprezentálták. A három szerző munkája összefügg, és logikusan összeegyeztethető a tartalmuk. A koherens, kronológiailag rendezett tartalom megkönnyíti az értelmezést, a táblázatokban feltüntetett adatok egyértelműek. A szöveghű idézetekkel tarkított fejezetek, egységek⁵ tükrözik a rend hitvallását. A rend magyar tartománya megrázkódtatása ellenére történelmük folyamán is hirdet-

³ Gergely Jenő (1985): A katolikus egyház Magyarországon 1944-1971. Négy évtized. Kossuth Kiadó, Budapest.

Balogh Margit – Gergely Jenő (szerk.) 2005. Állam, egyház, vallásgyakorlás Magyarországon 1790-2005. I-II. MTA Történettudományi Intézet, Budapest.

⁴ Bukovszky M. Hilda (1973): A Miasszonyunkról nevezett Iskolanővérek magyarországi rendtartományának története. (kézirat); Bukovszky M. Hilda (1940): Női szerzetesrendek a Csanádi egyházmegye területén. Történelmi szakdolgozat (kézirat).

⁵ 116-119., 143. o.

ték, hogy készek nélkülözni és hitükből elég erőt merítenek az újrakezdéshez, mindig bízva Istenben és a nevelés erejében, az átformalható világban.

A kötetet azoknak ajánlom, akik a rend létrejöttét, magyarországi működését kutatják, hiszen gazdag forrásanyagot sorakoztatnak fel a szerzők, illetve jó kiindulópontja lehet a további egyháztörténeti, rendtörténeti kutatásoknak.

Tóth Dorina Anna

* * *

Kurucz Rózsa (szerk.): *Alma és fája. Pedagógus családok világa. Pécsi Tudományegyetem* Illyés

Gyula Kar, Szekszárd, 2016. 128 o. – A neveléstörténet tanulmányozása közben a pedagógus életutak feldolgozásának számos formájával találkozhatunk. Pedagógus életrajzokat olvashatunk városlexikonokban, községi monográfiákban, helyi, megyei pedagógus lexikonokban, iskolai évkönyvekben, iskolatörténeti, életrajzi és önéletrajzi kiadványokban. A Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Karának kilenc, tősgyökeres pedagógus családból származó oktatója vállalkozott családjá, a 2-3-4 generációs pedagógus dinasztiák szakmai életútjának bemutatására.

A visszaemlékezésekre épülő pedagógus dinasztiák bemutatása a neveléstörténet szubjektív, de igen pontos lenyomata. Kassák Lajos szavait idézve „... a pedagógus életműve soha el nem múló alkotás...”, azaz a pedagógus szakmai elkötelezettsége, tudása mellett a hivatás- és gyermekszeretetével, segítőkészségével, következetességével, határozottságával minden időben például szolgálhat „nevelteji”, gyermekei és tanítványai számára. A kilenc pedagógus különböző stílusban és egyénileg meghatározott formai keretek között megjelent emlékező írásából mozaikszerűen, történelmi háttérrel tárul fel az olvasó előtt a 20. század különböző korszakainak nevelésügye. A könyvben bemutatott pedagóguscsaládok első generációja még a két világháború közötti időszakban indult el a tanítói/tanári pályán. Az 1930-as évektől kezdve nem volt könnyű pedagógusállást kapni. A tanítói állás elfoglalása előtt a jelöltnek kántorpróbán kellett megfelelnie. Az egyházi fenntartású vidéki iskolákban kántor-tanítói képesítéssel rendelkező tanítók javadalmazását a Díjlevél rögzítette: a fizetés 50%-a államsegély volt, 50%-át pedig az egyház fizette. A Díjlevélben rögzítették a tanítók iskolán kívüli tevékenységének körét is: a tanító feladata volt gazdaképző tanfolyamok tartása, az ifjúsági szervezetek munkájának segítése, a településen az énekkar, a zeneoktatás és a színikör szervezése, az egyház és a település kulturális életének irányítása, a kulturális hagyományápolás, a helytörténeti kutatás koordinálása. Tolna megye német ajkú községeinek iskoláiban kétnyelvű kántortanítói képesítéssel rendelkező tanítókat neveztek ki. Ezekben az iskolákban a tanítás nyelve a német volt, a magyart mint más nyelvet tanították, a történelem és a készségi tárgyak oktatása magyar nyelven folyt. 1939-től a szlo-

vák és a délszláv kisebbségű két tanyelvű iskolák tanítói számára továbbképzéseket szerveztek. A községi tanítók szakmai fejlődését segítette a Horthy-öszöndíj.

A pedagógus-dinasztiák második generációjának életútja és tanári pályafutása az 1950-es években teljesedett ki. Az egyházi iskolák államosítását követően, valamint a nyolcosztályos általánosiskola-rendszer kiépítésével országsszerte több tanítóra és szaktanárra volt szükség. A tanítók 1949-től az újonnan alakult tanárképző főiskolákon kaptak lehetőséget szaktanári képesítés megszerzésére. Az alsó tagozatos tanítók képzésének 1958-1959-ben jól működő forma volt az érettségivel rendelkező – a pedagógus pálya iránt hivatást érző, elkötelezett – fiatalok számára szervezett egy évfolyamos tanítóképzés. Az 1950-es években szocializálódott – legtöbbször szükséglakásban élő, és összevont osztályokkal dolgozó – falusi tanítók feladatköre a korszellemnek megfelelően módosult: a település kulturális életének irányításán túlmenően módszertani és gyakorlati feladatuk is volt, az úttörőmunka segítése, a szülők iskolájának, a dolgozó édesanyák gyermekei számára alakult napközi otthonok, a tanyán élő gyermekek részére a diákotthonok szervezése és vezetése, továbbá a Vöröskereszt munkájának segítése is. Az 1950-es években sokan választották a tanítói, tanári pályát a jogi vagy közigazgatási végzettséggel rendelkező szakemberek is.

Az 1950-es évektől a közoktatásban dolgozó minden tanító és tanár a Tanterv és Utasítás szellemében oktatott; a pedagógus feladata az óravázlatokra tagolt tanmenet készítése volt. Az iskola államilag kinevezett igazgatója önálló munkáltatói és gazdálkodási jogkörrel rendelkezett. Feladatkörébe tartozott a béremelés meghatározása, és a jutalmazások odaítélése is. A pedagógusok munkájának minősítése a szakfelügyelő és az igazgató feladata volt. A tanárok szakmai továbbképzését a Megyei Pedagógiai Intézet szervezte és a szakfelügyelő koordinálta.

A pedagógus-dinasztiák harmadik generációja, az élet- és családtörténetek íróinak többsége, az 1960-as években járt iskolába, gyermekeik többsége a 21. században vállalta a pedagógushivatást. A kiadványban megjelent pedagógus életutak szerzői alfabetikus sorrendben: Bus Pál - Bus Imre; Christián Anikó; Kurucz Antalné – Kurucz Rózsa; Meskó Norbert; Mozolai Annamária; Nagy Janka Teodóra; Szabóné Kedves Ágnes; Tancz Tünde; Tóthné Lázár Noémi. Hét pedagógus életút hét pedagógus-dinasztia bemutatása egyénileg választott cím alatt hasonló felépítésű közlés, amelyet kortörténeti képsorok, bizonyítványok, tanítványok és pályatársak által írott emlékezések, tanári minősítések egészítenek ki.

Bus Pál és Bus Imre édesapjuk, Bus Pál elbeszélése alapján Pedagógusok címmel ad képet négygenerációs pedagógus családjukról. Bus Pál emléktörődékei az 1950-es, '60-as évek pedagógiai világába, az általános iskolai tanárok és iskolavezetők tevékenységrendszerébe vezetik be az olvasót.

Meskó Norbert édesanyja, Meskóné Zákányi Mária Egy pedagógus életútjának igaz története címmel novella formájában közöl pedagógus pályaképet. A pedagógus-dinasztiák tagjainak adatait (név, állampolgárság, születés és halálozás éve,

anyja neve, végzettsége, első és utolsó munkahelye, szolgálati ideje, házastársának neve és foglalkozása, gyermekeinek neve és foglalkozása) táblázatos adatlapon rögzítették.

A kiadvány szerzői közül négy emlékező pedagógus egyik szülője az iskolák államosítását követően kapott általános iskolai igazgatói megbízatást. Bus Pál Szárazdon, Kurucz Antalné Kölesd-Borjádön, Kedves Henrik Szekszárdon, Tancz Józsefné a Kaposvári Tanítóképző Főiskola szekszárdi tagozata gyakorló iskolájának igazgatójaként tevékenykedett. Szabóné Kedves Ágnes – többgenerációs pedagóguscsalád tagja – közlése alapján kaphat képet az olvasó a két világháború közötti időszak alapfokú oktatásáról, a nemzetiségi iskolák tantárgyi rendszeréről; elismeréssel szól édesapja, Kedves Henrik kultúrház-alapító tevékenységéről és az analabéták számára szervezett tanfolyamokról is.

Tancz Tünde édesanyja pedagógiai karriertörténetét közli: Tancz Józsefné első generációs értelmiségiként szorgalmával és kitűnő pedagógiai érzékkel rendelkező tanáregyenység. Szakmai életútját követve megismerkedhet az olvasó a gyakorlóiskolák életével is.

Christian Anikó a főiskolai kar testnevelő tanára apai és anyai ágon neves sportolók leszármazottja. Apai nagyapja, Christian László életútját a tanítványok és pályatársak emlékezéseit is idézve mutatja be. Christian László Gyulán több sportágban végzett műhelymunkát, 1945 után a vidéki atlétikai élet első számú irányítója volt. Anyai nagyapja, Varga Ferenc, jogi egyetemet is végzett községi tanító, az iskolán kívüli népművelés területén ért el szép eredményeket. 1945-ben Gyulán Népi Kollégiumot, 1946-ban pedig tanítóképzőt szervezett. A Christian-család nyolc testnevelőtanárt, edzőt adott a magyar sportéletnek.

Mozolai Annamária édesapjának, Mozolai Jánosnak, a szekszárdi Garay János gimnázium testnevelő tanárának, az országosan elismert atlétikaedzőnek állít emléket. Kollégái és tanítványai véleménye szerint a tanár úr a fair play embere volt, természetes volt számára a tehetséggondozás és az egészséges életmódra nevelés is.

Nagy Janka Teodóra írásából édesanyja, az egykor Újszászon tanító Csóti Piroska sors- és karriertörténetét követve, személyében a komplex nevelési folyamat egyik jelentős képviselőjét ismerhetjük meg: kutatásaiban, munkáiban a tanulók szabadidős tevékenységének nevelő és közösségfejlesztő erejét elemezte. Kutatásaiban foglalkozott a pedagóguspálya presztízsveszteségének kérdéseivel is.

Tóthné Lázár Noémi, a főiskola zenetudományi szakkénekektől oktatója a Lázár-Tóth művészpedagógus- dinasztia két tagját, édesapját, Lázár Pált, a szekszárdi Garay János gimnázium neves művésztanárát, Szekszárd zenei és képzőművészeti életének egykori szervezőjét, valamint a gitárművész és tanár unokát, Tóth Andrást mutatja be.

A pedagógus pályakép legtökéletesebb reprezentálását a kétgenerációs Kurucz-család példáján ismerhetjük meg. Kurucz Antal és felesége a háború utáni általános iskolai oktatás és a népnevelés területein példamutató tevékenységet folytattak.

A Borjád községben töltött szolgálati idejük alatt Kurucz Antalné iskolavezetőként bekapcsolódott a Pedagógus újíto mozgalomba, a felsős összevont osztályok számára férjével együtt szemléltető eszközöket készítettek. 1955-ben a Kurucz-házaspár megírta Borjád község monográfiáját. 1959-től Gyönkön Kurucz Antal általános iskolai diákkotthon szervezésére kérték fel, Kurucz Antalné napközi otthonba került nevelőnek. Kurucz Antalné 1969 és 1985 között a napközi otthonos nevelés szakfelügyelőjeként tudományos pedagógiai megfigyeléseket végzett. Az elsők között foglalkozott a napközi otthonos nevelés módszertanával. (Ő a Tolnai-modell kidolgozója.) Kurucz Antalék gyermeke, Kurucz Rózsa boldog gyermekkorát a borjádi két tantermes iskolában töltötte. Közvetlen részese volt a faluban mindenki által tisztelt pedagógus szülei életének, oktatói és népnevelői, kultúraformáló tevékenységeiknek. A szülői minta hatására a pedagóguspályát hivatásként választotta (pszicho-pedagógia szakos tanári, majd pedagógiai szakos egyetemi előadói diplomát szerzett). Kurucz Rózsa a neveléstudomány magas szintű művelője, pedagógiai konferenciák sikeres szervezője, tizenegy önálló könyv szerzője.

A pedagóguscsaládok világát bemutató kötet mottójául a szerkesztő Takáts Sándor művelődéstörténész gondolatait idézi: *„A neveléstudomány munkásai, bár működésük legtöbb áldást hoz a hazára és a haza gyermekeire, nálunk ritkán számíthatunk munkásságuk kellő méltatására, maradandó emlékezetre még kevésbé.”* A kötet gyermekeiknek, unokáiknak, tanítványaiknak gyökereket és szárnyakat adó pedagógus családokból származó írói családtörténeti közléseikkel neveléstörténeti adalékokat szolgáltatnak nemcsak a Tolna megyei olvasók számára. A pedagógus családtörténetek inspirációs forrást jelenthetnek megyehatáron túl is, hasonló ihletettséggű kiadványok megjelentetéséhez. Értékvesztett és értéktévesztett korunkban – a pedagóguspálya presztízsének emelése érdekében – ez fontos feladat.

Mihalovicsné Lengyel Alojzia